

56 829

**DISSERTATIONES
EX BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS DE
ATTILA JÓZSEF NOMINATAE**

6.

**SZEGED
HUNGARIA
1981**

DISSERTATIONES
EX BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS DE ATILA JÓZSEF NOMINATAE

6.

DEVICH ANDOR

A szegedi főiskolai mozgalom

SZEGED
1981

Redegit

BÉLA KARÁCSONYI

Szerkesztette

KARÁCSONYI BÉLA

ISBN 963 481 207 4

HU ISSN 0134-1936

Közel kétszáz éves múltja van a szegedi főiskolai mozgalomnak,¹ amely átmeneti próbálkozások után 1921-ben érte el kitűzött célját, amikor is a kolozsvári egyetem, rövid fővárosi tartózkodás után, városunkba költözött.

Több emlékirat, kérelem, felterjesztés következményeként 1792. október 3-i keltezéssel érkezik meg az a királyi végzés, amelyben az uralkodó megengedi, hogy bizonyos feltételek mellett "Szegeden a philosophiai tudományokat a következő tanévben bevezessék."² December 11-én megnyitják az iskolát, a logikai osztályt, 1793 őszén a bölcsészeti tanfolyam fizikai osztályát. Az intézmény, amely az ország déli területeinek egyetlen főiskolai jellegű tanintézete volt, 1859-ig működött.

Több mint hét évtizeden keresztül folyt a harc a jogakadémia felállításaért; a gondolat először 1802-ben vetődött fel. Annak ellenére, hogy a Habsburg államvezetés számára nem lehetett rokonszenves gondolat akadémia felállítása éppen Szegeden, az illetékesek mégis elkészítették a jogakadémia és a tervbe vett felsőbb leánynevelő intézet terveit. Ezek 1839-re készültek el, a bécsi kormányzat azonban nem hagyta őket jóvá. A forradalom és szabadságharc alatt, utána pedig különböző akadályok miatt 1867-ig szó sem lehetett Szegeden jogakadémia létesítéséről. A város 1868-ban ismét feliratot intézett az országgyűléshez; Eötvös minisz-

ter le is utazott Szegedre, a városvezetéssel tárgyalásokat folytatott, de a megegyezés anyagi eszközök híján nem jött létre. 1876-ban már kifejezetten az ország harmadik egyetemének megszervezését sürgette Szeged, majd a nagy árvíz utáni rekonstrukció során ismét felmerült az egyetem terve. A nagyszabású, gondosan elkészített emlékirat illetékes fórumok elé terjesztése után 1880-ban küldöttséget fogadott a király. A küldöttség pozitív választ, különösbbe biztatót nem kapott, mégis 1881-től megkezdődtek a szegedi egyetem előmunkálatai. Trefort miniszter 1881-ben Szegedre érkezett, és jelen volt azon az értekezleten, ahol kidolgozták a szegedi egyetem jogtudományi, bölcsészeti és orvosi fakultásának tervét. A város jelentős áldozatokat vállalt, a terv azonban megvalósulatlan maradt. 1893 szeptemberében a városi közgyűlés a szegedi egyetem ügyében újabb emlékirat felterjesztését határozta el. Ennek a beadványnak már oly nagy visszhangja támadt, hogy az ország 17 napilapja közül 15 a város igénye mellett foglalt állást, ennek ellenére az egyetem ügye semmit sem haladt a megoldás felé. Századunk első évtizedében is gyakori a küldöttségjárás. Hatalmas áldozatok vállalását jelentik be városunk illetékesei, még sincs eredmény, sőt, 1911 őszén kiderül, hogy a harmadik egyetem nem Szegeden létesül, hanem Debrecenben. Az első viagnáború az egyetem alapítását célzó erőfeszítések útjába komoly és elháríthatatlan gátakat emelt, a rövid életű Tanácsköztársaságnak pedig nem volt ideje arra, hogy városunkban az egyetem létrehozásának gondolatát akárcsak fel is vesse.

1919-ben -- veszített háború után -- a kolozsvári egyetem a fővárosba költözött; két évig ott tartózkodott, majd 1921-től Szeged város falai között talált otthonra. Itteni működésétől 1940-ig "Ferenc József Tudományegyetem"-nek nevezte magát, és nem szünt meg arra hivatkozni, hogy szegedi léte csupán átmeneti jellegű.

Egyetemtörténészek, kutatók és az érdeklődők számára természetesen nem lehet közömbös, hogy az ideköltözésnek milyen közvetlen előzményei voltak, és általában milyen körülmények között zajlott ez le. Vizsgáljuk meg tehát az eseményeket befolyásoló és irányító tényezőket.

1919. szeptember 3-án a kolozsvári egyetemen Schneller István rektor hivatalát az új rektornak, Kolosváry Bálintnak adta át, mégpedig "birtokon kívül", mert "május 12-e óta az egyetem minden vagyona és egész felszerelése a románok kezében volt."³ 1919-ben tehát az oktatók és hallgatók bizonyos hányadának Magyarországra, közelebbről Budapestre történt kiköltözése jelentette csupán az áttelepülést. Meg kell jegyeznünk, hogy az oktatók, további sorsukat tekintve, nem voltak azonos állásponton. A Magyarországra utazók Budapesten, a Kolozsvárt maradottak Kolozsvárott akarták folytatni működésüket. A fővárosba érkezett 20 tanár rövidesen megkezdte a szervezést, a karokat reprezentáló 9 tagú bizottságot hozott létre, amely 1919. december 12-én megtartotta első rendes ülését. Ugyanekkor kultuszminisztériumi illetékesek arra törekedtek, hogy a karok részére épületeket biztosítsanak. Erre a célra a budai oldalt látták meg-

felelőnek, egyrészt hogy a budapesti egyetem érdekeit ne sértsék, másrészt mert a legnehezebben elhelyezhető orvosi és természettudományi karok itt kaphattak volna egymáshoz közel megfelelő épületeket. Eután a megalakult egyetemi tanács elvi döntést kért a minisztertanáctól, hogy az állam egyáltalán hajlandó-e fenntartani az egyetemet. Ha igen, engedélyt kérnek arra, hogy az 1919—1920. tanév II. félévében az előadásokat Budán megkezdhesék. Haller miniszter úgy nyilatkozott, hogy "az egyetemet egyelőre ugyan Budapesten, de ha az átmenet ideje tovább tart, Szegeden helyezi el."⁴

Így természetes, hogy a budai elhelyezéstől függetlenül a Szeged kormánybiztosa és polgármestere által tett ajánlatok következtében egyre intenzívebben előtérbe került a Szegedre való költözés gondolata. Szeged vezetői azonnal akcióba léptek, 1919 novemberének utolsó napjaiban megjelentek Bethlen István gróf erdélyi ~~kormánybiztos~~ előtt: a város nevében kijelentették, hogy "Szeged városa tárt karokkal várja a kolozsvári egyetemet, s hajlandó annak működését messzemenő anyagi támogatással biztosítani. Nevezetesen főljánlott 40 tanár számára megfelelő polgári lakást, élelmezést és fűtőanyagot, továbbá több száz egyetemi hallgató számára internátust, élelmezéssel együtt."⁵ A polgármester már előzőleg is felkérte a város nevében a volt kolozsvári egyetem fővárosba érkezett tanárait, hogy miután Szegeden jelentős számú erdélyi hallgató telepedett le, azok vizsgáztatása céljából utazzanak le Szegedre. 1919 júniusában "ezt az óhaját egy diákküldöttség útján ismételte, a tanáro

azonban régi egyetemök jogi viszonyainak rendezéséig nem távozhattak el." ⁶

Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a volt kolozsvári egyetem valahol folytatni fogja működését, amit bizonyít az a tény is, hogy 1919. november 26-án értekezlet volt a kultuszminisztériumban, amelyen jelen voltak Bethlen István gróf elnöklete alatt Tóth Lajos és Imre Sándor államtitkárok, P. Horváth Emil báró, valamint a fővárosba érkezett professzorok. Budapesten vagy Szegeden helyezék-e el az egyetemet, itt már csak erről a kérdésről folyt a tanácskozás. Tóth államtitkár a Szegedre való költözést ajánlotta, hasonlóképpen Bethlen István is; a professzorok általában Budapesten akartak maradni, a vélemények tehát megoszlottak. Nagyon jellemző a Szegeden történő elhelyezés indokolásának alábbi része: "Szegeden az erdélyi ifjak közelebb lesznek szüleikhez, kik ott olcsóbban taníttathatják őket, s távolabb lesznek a n e m z e t k ö z i j e l l e g ű f ő v á r o s t ó l, m e l y n e m z e t i é r z ű l e t ű k e t a n n y i r a n e m t á p l á l h a t j a, m i n t S z e g e d. Budapest különben is annyira el van látva tudományos intézetekkel, hogy a további központosítás nem is volna célszerű." ⁷ Íme a nyíltan jelentkező nacionalizmus, amely félti a fiatalok n e m z e t i é r z é s é t a "nemzetközi jellegű" fővárostól. A szegedi vezetés azután, amint ezt a húszas és a későbbi évek eseményei megmutatták, gondoskodott a nacionalizmus célravezető élesztgetéséről és az ún. átkos szegedi gondolat ideológiájának középpontjába állításáról.

A már említett november 26-i értekezlet anyagát Hal-
ler miniszter tudomásul vette, a kilences bizottság megalakulását pedig jóváhagyta. Miután helyesnek és szükségesnek látta az esetleges szegedi elhelyezés kérdésének a helyszínen, tehát Szegeden való tanulmányozását és megtárgyalását, kijelölte minisztériumának képviselőit /Schneller István prorektor, Tóth Lajos államtitkár, Korb Flóris műépítész és néhány tanár, Rigler Gusztáv, Lechner Károly, Szandtner Pál, Ortvyay Rudolf, Menyhárth Gáspár, Pogány Béla/, akik Szegeden a város megbízottaival 1920. január 12-én értekezletet tartottak. Az értekezlet előtt Szeged is bizottságot alakított, a közintézmények megszemlélésére pedig szakbizottságokat, melyekbe az egyetemi ifjúság is delegált egy-egy tagot. A megbeszélésen Szeged városának egyik szakreferense megismételte a város többször kinyilvánított áldozatkészségét, amellyel vállalja a volt kolozsvári egyetem itteni elhelyezését, majd részletesen ismertette ajánlatát. A 9 internátuson és 40 tanári lakáson kívül megígért 2 /utóbb még 6/ millió korona mellett "felajánlotta a közművelődési palota gyűjteményeinek használatát, a kir. tábla, a vasúti leszámítoló hivatal, áll. főgimnázium, felsőkereskedelmi iskola, Madách utcai polgári iskola épületét, az újszegedi »kenderakadémiát«, a szemészeti, gyermekgyógyászati, szülészeti klinikákat, a kórházat. A többi klinika részére hajlandó volt vasbeton-barakképületeket emelni. Gondoskodni kívánt a tanárok és tanítványok élelmezésének megkönnyítéséről, s az átalakítások és építkezések költségeihez 3 millió koronával kívánt hozzájárulni, mire a küldöttség ja-

nuár 15-én a legjobb benyomásokkal tért haza, Korb pedig a terveket 7 millió korona előirányzásával csakhamar elkészítette."⁸ Az egyetemi tanács /Schneller prorektor, Menyhárth jogi kari dékán, Lechner orvos-, Dézsi bölcsész- és Gyórfy természettudomány-kari prodékánok/ meghallgatta a Szegeden járt bizottság jelentését, majd január 17-én kimondta, hogy "tekintettel Szeged nemzeti érzületére, a megszállott területekhez való közelségére, lakást és élelmezést biztosító ígéreteire s arra, hogy Budapestnél olcsóbb város, hajlandó az 1920—1921. tanévet ottan, egyelőre az orvosi kar kivételével megkezdeni, ha a város akkorra átadhatja a kir. tábla, az állami gimnázium és a felsőkereskedelmi iskola épületeit, a Magyar Államvasutak leszámítoló palotáját átalakítja ifjúsági internátusnak és tanári lakásoknak, az orvosi kar levitele érdekében pedig haladéktalanul gondoskodik a szükséges klinikai épületek megszerzéséről vagy megépítéséről."⁹

Az időnként egybehívott minisztertanács szinte minden alkalommal foglalkozott a fővárosba költözött egyetemekkel /kolozsvári, pozsonyi/, majd 1920. február 25-én 11952. sz. a. elrendelte, hogy a kolozsvári egyetemnek Budapesten levő tanárai a pozsonyinak szintén odaköltözött tanáraival együtt a jog- és államtudományi, bölcsészeti és természettudományi karokon haladéktalanul megkezdjék a tanítást; egy hónap múlva, március 25-én 27258. sz. a. mindkét egyetem orvosi kara is hasonló rendeletet kapott. A kolozsvári egyetem rektori és dékáni hivatalai a Császárfürdő épületében kezdték meg működésüket. A két egyetem tanácsa az ideiglenes együttműködés tartamára a kormány jóváhagyásával megállapodott bi-

zonyos pontokban, így az indexek kiadása, a beiratkozás, órák hallgatása, vizsgák letétele tekintetében, ami azonban a leglényegesebb, "beiratkozásra, vizsgálatokra, szigorlatokra a jogosultak közül is csak azokat bocsátotta, kik a proletárdiktatúra idején tanúsított viselkedésüket /kivéve az egyetemi és műegyetemi karhatalmak tagjait/ egy öttagú bizottság előtt igazolják."¹⁰ Így történhetett meg, hogy számtalan jelentkezőt elutasítottak, akik a Tanácsköztársaság idején valamilyen tétlőséggel, akár mint vörös katonák, vagy más területen, annak érdekében és győzelméért küzdöttek.

Az 1919—1920. tanév II. félévében a volt kolozsvári egyetemen az oktatás Budapesten kezdődött meg, igen nehéz viszonyok között. Erre a hírre Szegeden lehangoltság lett úrrá. Egyesek a polgármesternek ama nyilatkozata után, amely szerint befejezett tény, hogy a kolozsvári egyetem a februári szemesztert Budán fogja megkezdeni, végleg úgy vélték, Szeged nem kap egyetemet. Amikor azután a már említett minisztériumi bizottság Szegedre érkezett, a kedélyek kissé lecsillapodtak, bár a hangulat gyakori, minden kedvező vagy kedvezőtlen hírre azonnal reagáló hullámmozgása erre az időszakra rendkívül jellemző volt. A közvélemény szerint a város nem volt felkészülve az egyetem befogadására, a városi hatóság viszont felajánlásaival és némi előkészületeivel nem erre engedett következtetni. Az illetékesek nyilatkozatai is általában bizakodóak voltak. A polgármester 1920 januárjában még úgy látta, hogy az egyetemet csak ideiglenesen lehet elhelyezni, hónapokkal később már úgy vélte, hogy "sikerül Szegeden az egyetem alapjait meg-

vetni, és a városnak megmarad az egyeteme akkor is, ha Kolozsvár visszakerül az anyaországához."¹¹ A kultúr tanácsnok fontos "magyar érdekek" tartotta egyetem létesítését városunkban. "Ha a térképen vízszintes vonalat húzunk Budapesten keresztül, meggyőződhetünk róla, hogy a vonaltól délre még középiskola is alig van. 20—30 000 lakosú városoknak nincs polgári iskolája. A vonaltól északra ellenben számos főiskolát találunk. Kultúrát kell adni a magyarságnak. A háború előtt eszközölt számítások szerint legalább 2 000 hallgatója lett volna a szegedi egyetemnek. Ma természetesen megváltoztak a viszonyok, de 8—10 év múlva újra helyreáll az arány."¹² A tanácsnok szerint az egyetem számára minden előfeltételt meg lehet teremteni. Ezt szükséges volt hangsúlyozni már csak azért is, mert amikor Schneller prorektor a városi értekezleten megköszönte a szíves fogadtatást, kijelentette: "szívvel örülünk, hogy ilyen milióbe kerülhetünk, de bizonyos előfeltételeket mégis meg kell kívánnunk a tanárok megélhetése és az egyetem működése szempontjából."¹³ Ismét kedvetlenség mutatkozott városunkban, amikor elterjedt a híre annak, hogy Székesfehérvár, Szombathely és Pécs is harcol az egyetemért. Az ingadozók tartottak attól, hogy a konkurrencia legyőzi Szegedet. Közben 1920 első felében két alkalommal is tartottak illetékes bizottságok értekezletet, és ugyancsak két ízben járták végig a város által felajánlott épületeket. Ilyenkor azután a reménykedők szerint újból megnőttek Szeged esélyei. A szemlék, bejárások után a bizottság jelentése szerint "az igazságügyi palota, az állami felsőkereskedelmi iskola és az állami főgimnázium épü-

leteinek felhasználásával három fakultás a szükséges át-
alakítások eszközzése után minden akadály nélkül elhelyez-
hető. Ez a három fakultás a jogi és államtudományi, a böl-
csészeti, valamint a mennyiségtani és természettudományi
fakultás."¹⁴ Az orvosi kar elhelyezéséről egyelőre még nem
lehetett szó, azonban egyetemi berkekben kívánatosnak tar-
tották, hogy a kolozsvári egyetem minden fakultása együtt
maradjon, ezért felszólították a várost, hogy az idehelye-
zés érdekében a szükséges lépéseket mielőbb tegyék meg.
Balogh Károly tanácsnok egy alkalommal felvetette azt a kér-
dést, hogy van-e más vidéki város, "ahol az orvosi fakultás
előnyösebben elhelyezhető, mint Szegeden."¹⁵ Schneller pro-
rektor válaszolt erre, "s kijelentette, hogy egyetlen vidé-
ki város sincs ma, ahol kedvezőbbek lennének a viszonyok az
orvosi fakultás elhelyezésére. A kolozsvári egyetemnek Buda-
pesten kell maradnia mindaddig, amíg az áthelyezéshez szük-
séges előfeltételek mind meglesznek. Az egyetemi tanács nem
nyugszik meg abban, hogy az egyetem feldaraboltassék. Vagy
mind a négy fakultás idejön, vagy egy sem."¹⁶ Az elhelyezés-
nek ilyen arányú részletezése — ha nem is végérvényesen,
de — jelentős mértékben megnyugtatta a kedélyeket.

A fővárosban letelepült kolozsvári egyetemnek, amelyet
budai egyetemnek is hívtak, célja az volt, hogy "a jogfoly-
tonosságot megővja, a meglevő tanerőket együtt tartsa, s a
tanulóiifjúságot elszéledni ne engedje. Az átmenetileg ekként
Budapesten működő kolozsvári egyetemen a kiadott tanrend
szerint a jogi karból 8, az orvosiból 6, a bölcsészetiből 9,
a természettudományiból 4 rendes, összesen 27 rendes tanár

több más tanerővel együtt az 1919--1920. tanév II. félévére összesen 80 előadást hirdetett 347 heti órában, nem számítva a jogi és bölcsészeti karokhoz csatlakozó pozsonyi tanárok előadásait. Ezekre az előadásokra mindössze 230 hallgató iratkozott be. Az első doktoravatásnál, 1920. február 28-án a prorektor kijelentette, hogy „ha nem térhetünk hamarosan vissza alma materunk karjaiba, mindent megmozgatunk, hogy szeptemberben professzori munkásságunkat ideiglenesen Szegeden folytassuk, ahová szeretettel meghívtak, ahol nagy áldozatok árán működésünk dologi föltételeiről gondoskodni fognak, s hol mint a nemzeti megújulás, a nemzeti felébredés otthonában mi is hallgatóinkkal együtt erősödni kívánunk izzó nemzeti érzésünk ápolásában.”¹⁷ Ezúttal a prorektor jellemezte Szeged városát olyképpen, mint a nemzeti megújulás és felébredés otthonát. Ez azt jelentette, hogy Szegeden a nacionalista szellem átítatta az ide került ifjúság jelentős részét, amely szélsőséges megmozdulásaival a húszas években gyakran hívta fel magára a közvélemény figyelmét.

Az ún. budai egyetem rövid ismertetése után ismét Szegedre terelődik a szó. Megállapítható ugyanis, hogy városunkban sok-sok nyilatkozat, kijelentés, felterjesztés, tárgyalás közepette tovább gyűrűznek a hullámok az egyetem elhelyezése körül. A már-már biztosnak és véglegesnek látszó tervezetben váratlan események idéznek elő módosításokat, illetve változásokat. Jóllehet még az alsó- és felsőtanyai gazdatársadalom is 800 aláírással ellátott feliratban kérte a

kormánytól, hogy a kolozsvári egyetemet helyezze Szegedre, 1920-ban még változatlanul elsősorban az elhelyezés problémája jelentette a legnagyobb akadályt, illetve gondot. "Túlzsúfolt a város, amelyben intézmények, iskolák, hivatalok, emberek alig tudnak elhelyezkedni. Sokan ide menekültek. Az iskolák katonai célokat szolgáltak, összevontan működtek. A tanács öt épületet ajánlott fel az egyetem céljaira, s így a kilakoltatás, illetve kiköltöztetés nagy elégtelenséget váltott ki illetékesekből, különösen az iskolaigazgatókból. A három érdekelt iskola /kereskedelmi, főgimnázium, III. ker. polgári iskola/ igazgatója egyértelműen nyilatkozott: ellene vannak az átadásnak, és kijelentik, hogy akcióba lépnek intézményük épületének megmentése érdekében. A MÁV igazgatósága a leghatározottabban tiltakozik a kitelepítés ellen. Az ítéletábrla épületét már átengedte az igazságügyminiszter. A város a táblát a III. ker. polgári iskolában akarja elhelyezni, de ez a táblának nem felel meg."¹⁸ Gaál Endre kultúrta-
nácsnok 1920 májusában a kérdésben így nyilatkozott: "Azt a célunkat, hogy az egyetem Szegedre jöjjön, minden egyéb érdek fölé kell helyezni. Tudom, hogy az iskolák igazgatói nem szeretnék átadni épületeiket, de ez a minisztertől függ, s ha a miniszter átadja az épületeket, akkor hiába az ellenállás."¹⁹ A polgármester és a főispán több alkalommal akcióba lépett az egyetemi kérdésben, és tárgyalt a fővárosban a főhatóság tisztviselőivel. 1920 május végén a polgármester Tóth Lajos kultuszállamtitkárral folytatott beszélgetést. Az államtitkár kijelentette, hogy "az állami kereskedelmi és állami gimnázium épületének kiürítése körül nehézségek me-

rültek fel. Megígérte, hogy legközelebb Szegedre küldi megbízottját, hogy újabb helyszíni szemlét tartson, s a nehézségeket lehetőleg eloszlassa. Tudtára adta a polgármesternek az államtitkár, hogy a kolozsvári egyetem Szegedre helyezése tárgyában törvényjavaslat készül, amely rövid időn belül a nemzetgyűlés elé kerül. A város tanácsa fel fog írni a közoktatásügyi miniszternek, hogy az iskolák kiürítését legkésőbb július elején rendelje el, mert a szükséges javításokat nem tudják majd kellő időben befejezni."²⁰

1920 nyarán általános volt a nézet, hogy az egyetem az 1920—1921. tanévet Szegeden nem kezdheti meg, mert a tárgyi feltételeket biztosítani nem tudják. Ezeknek a mielőbbi megteremtését azonban Haller kultuszminiszter a városhoz intézett leiratában szorgalmazta, mert egyre inkább felülkerekedett az a kívánság, hogy 1921 őszén már Szegeden induljon meg az oktatás. 1920. augusztus 5-én a fővárosban egyetemi-közi tanácsülésein Haller miniszter elnöklete alatt "egyhangúlag kimondták, hogy a kolozsvári egyetem 1921—22-ben Szegeden nyílik meg, még pedig, ha szükséges, a pozsonyi tanárok közreműködésével."²¹ Erre a volt kolozsvári egyetemi tanács "augusztus 7-én a Szegeden való elhelyezés és berendezkedés előkészítésére Szandtner Pál egyetemi tanárt ajánlotta kormánybiztosnak",²² aki hatáskörének pontos megállapításával és bizonyos feltételekkel hajlandó volt a megbízatást elfogadni. Az egyetemi tanács "augusztus 23-án újból kérte Szandtner Pál kormánybiztossá való kineveztetését az általa elfogadott irányelvek és feltételek alapján. A prorektor kiemelte, hogy Szandtner mint karközi előadó főmozgatója volt

az egyetemi előadások megkezdésének és az egyetem újrászervezésének, működése feltételei megteremtésének, az ifjúság nagyobb arányú segélyezése megindításának."²³ Kormánykörökben, a kultuszminisztériumban a néha-néha elhangzott pozitív nyilatkozatok ellenére sem ítélték az egyetem elhelyezésének kérdését sürgős ügynek, ugyanakkor viszont az is tény, hogy Szegeden még nem alakult ki ekkor olyan helyzet, hogy a volt kolozsvári egyetem elhelyezhető lett volna. Ezzel magyarázható, hogy "az egyetemi meghatalmazott kinevezése csak 1921. április 23-án történt meg, s így az egyetem még a következő, 1920—1921. tanévet is Budapesten volt kénytelen tölteni."²⁴ Budapesten az 1920—1921. tanév első félévében "50 tanár 134 tárgyból 552 heti órát, Kolozsvárt 36 tanár 86 tárgyból 209 heti órát adott. A két helyen 86 tanár 220 tárgyból 761 heti órát adott."²⁵

A helyi sajtó keserű és szemrehányó hangon ír a halogatásról. A Szeged /1920. jún. 2-ig Délmagyarország/ c. napilap Mi lesz az egyetemmel? című cikkében az alábbiakat írja: "húzódik, kínlódik a szegedi egyetem ügye. Ismét veszély fenyeget, hogy a város régi óhajta nem valósulhat meg. Nem nyithatott kaput az egyetem Szegeden, de sűrűn elhangzik a vigasztalás: majd jövőre."²⁶ A bizottság, amely bejárta a várost, számba vette az épületeket, helyiségeket, arra az eredményre jutott, hogy egyesztendő rendezkedő munka szükséges még a leköltöztetésig. Az eredmény, a siker nem a bizottságon múlik. A szegedi kultúra lendületes előlépésének "két nagy akadálya van: idegen érdek és saját nemtörődömség. Az idegen érdek abban nyilvánul meg, hogy a tanárok egy ré-

sze Budapesten már megteremtette azt a kört, azt az életviszonyt, amelyben jól érzi magát, s amelyet most már rosszul esnék elhagynia."²⁷ A cikkíró megemlíti még Debrecen jelentkezését is, amennyiben a város, miután egyetemén nincs orvosi fakultás, szeretné, ha a kolozsvári egyetem, orvosi karával együtt, valamint a pozsonyi egyetem odaköltözne. Ugyanis a debreceni egyetem tanácsa 1920. november 26-án tartott ülése után átiratban együttműködésre szólította fel a kolozsvári és pozsonyi egyetemet. "A volt kolozsvári egyetem tanárai nincsenek megelégedve ezzel a megoldással, már előre is tiltakoznak."²⁸ Egy kolozsvári egyetemi tanár az ügyről így nyilatkozott: "Érthetetlen a debreceniek felszólítása, mert hiszen Szeged város már följánlott 6 millió koronát és több épületet a kolozsvári egyetem számára. Nincs tehát semmi értelme sem az egybeolvasztó kísérletnek."²⁹ Végül a cikkíró nemtörődomséggel vádolja a várost, amennyiben "hosszú hónapokig nem kérelmezte az illetékes minisztériumoktól az egyetem céljaira felhasználandó középületeknek átengedését."³⁰ Megítélésünk szerint nemtörődomséggel Szeged aligha vádolható, hiszen már 1920 elején részletesen megnevezte az átadásra kerülő épületeket, intézményeket. Ezeknek a visszavonásáról, az áldozatvállalás megmásításáról nincsenek dokumentumaink. Négy nappal később már nyoma sincs az elmarasztalásnak, hiszen ugyanabban az újságban megtaláljuk Haller miniszter ama levelének tartalmát, amelyet a főispánhoz intézett, és amelyben megelégedéssel veszi tudomásul Szeged város törvényhatósági bizottságának 1920. június 25-én tartott rendes közgyűlésén hozott ama határozatát, hogy

a menekült kolozsvári m. kir. Tudományegyetem szegedi elhelyezésére 1 millió, az orvosi kar működéséhez szükséges új létesítmények költségeihez pedig további 6 millió koronát ajánl fel, valamint azt, hogy az igazságügyminiszter hozzájárulásával átadja az egyetem céljaira a kir. tábla épületét."³¹ Haller miniszter 1920 végén határozottan optimista, bár világosan látja, hogy Szegeden még sok a tennivaló. Így az egyes épületek kiürítését, átköltöztetését, cseréjét feltétlenül és haladéktalanul végre kell hajtani. Pl. a kir. tábla elhelyezése mellett a kir. főügyészség elhelyezéséről is gondoskodni kell; ugyanígy az állami gimnáziumról is, melyet a városi főgimnázium épületében kell elhelyezni, mert az állami gimnázium épületében a matematikai és természettudományi kar fog helyet kapni stb.

Debrecen jelentkezésére egyébként a kolozsvári egyetem illetékesei Haller utódjának, Vass Józsefnek a figyelmét is felhívták. Értésére adták, hogy "az egyetem elhelyezése dolgában Szegeddel már nemcsak tárgyalások folytak, hanem elhatározások is történtek."³² Schneller prorektor kifejtette, hogy "a debreceni egyetem meghívása a kolozsvárira nézve nem teremtett új helyzetet, mert Szeged városa már korábban felajánlotta nagy áldozatait, s a kormány ki is jelentette, hogy az 1921—1922. tanévet okvetlenül Szegeden kell folytatni; ezt a határozatot tehát most már végre kell hajtani."³³ A továbbiakban Schneller István arra a megállapításra jut, hogy Debrecen városa "egyáltalán nem nyilatkozott, hajlandó-e az elhelyezéssel járó nagy áldozatokra. A Debrecenbe való áthelyezés különben is azzal járna, hogy a kolozsvári egye-

tem néhány év múlva beleolvadna a debrecenibe."³⁴

1920 decemberében Szeged városa meg akarta kezdeni a lakásrekvirálást az egyetemi oktatók részére, de miután a különböző kedvező nyilatkozatok és hírek ellenére is bizonytalanságban volt, egyfelől ismételten küldöttséget kívánt meneszteni az egyetemi ügyben illetékes miniszterhez, valamint közéleti férfiakhoz, másfelől 1921 január végén "megnyugtató választ kért a minisztertől, hogy az egyetemet valóban Szegedre fogja helyezni; s utalva a már megtett nagyarányú intézkedésekre, ezt a választ március 3-án megsürgette, s a kormány vagy az egyetem biztosát Szegedre küldeni kérte."³⁵ Válasz nem érkezett, ettől függetlenül cikkek jelentek meg pro és kontra, bizottságok jöttek-mentek. Így 1921. február 4-én a város meghívására Szegedre érkezett az Országos Menekültügyi Hivatal élén tevékenykedő Bethlen István gróf, Schneller István, Menyhárhth Gáspár, Szandtner Pál, Szádeczky-Kardoss Lajos, Tóth Károly és Hornyánszky Gyula professzorok kíséretében. A bizottság megsejmelte mindazokat az épületeket és helyiségeket, amelyeket Szeged az egyetem céljaira felajánlott.

A fővárosi sajtó is foglalkozott a kolozsvári és a pozsonyi egyetem sorsával. Eléggé gyakran jelentek meg különböző ellenőrizhetetlen hírek. Hogy a tudósítók honnan szerezték értesüléseiket, szinte sohasem derült ki. A Nemzeti Újság-ban pl. az alábbiakat olvashatjuk: "a Szegedre való költözés terve nem aktuális; minden eddigi tervet háttérbe szorított az a kilátás, hogy Kolozsvárott fölállíthatjuk a felekezeti magyari egyetemet. Míg ez el nem dől, az egye-

tem Budán marad, kooperálva a pozsonyi egyetemmel. Ez pedig, úgy látszik, eldőlt, mert az összes fővárosi lapok azt írják, hogy a kolozsvári nemzetközi magyar egyetemre, melynek minden fakultása lesz, csak theológiai nem, 12 millió korona gyűlt össze pár hét alatt, s mivel a román kormány megadta az engedélyt, őszre már megnyílnak a kolozsvári új magyar egyetem kapui." ³⁶ Az elmenekült tanárok visszatérnek régi katedráikra, ezzel megoldódik az ő problémájuk is, viszont "a szegedi egyetem kártyavárára megint összedől." ³⁷ Ugyanebben a cikkben a pozsonyi egyetemről azt olvashatjuk, hogy esetleg azt költöztetik Szegedre. A pozsonyiak azonban a Dunántúlra gravitálnak, elsősorban Pécsre, de számításba jöhet még Győr, Szombathely, sőt Veszprém is. Szinte napról-napra hoznak egyes fővárosi lapok tendenciózus híreket, amelyek szerint hiábavaló a szegediek fáradozása. Hogy mennyire alaptalanok ezek a hírek, kitűnik abból a levélből is, amelyet a Budapesten 1979-ben, 93 éves korában elhunyt id. Issekutz Béla professzor intézett egy szegedi ismerőséhez. Többek között ezt írta: "Úgy látom, hogy a szegediek mozgolódásának meglesz az eredménye, mert már többen, akik eddig Debrecenbe akartak menni, áttértek Szeged pártjára. Végleges döntés akkor lesz, mikor a Debrecenbe ment bizottság jelentése megérkezik. Nem kétséges, hogy ez nem lesz kedvező Debrecenre." ³⁸

Vass miniszter, amint híre járt, egyre többet foglalkozott a volt kolozsvári egyetemmel. 1921 márciusának elején kérte a Szeged által nyújtandó szolgáltatások összegezését. Ebben részletesen megtaláljuk az átadásra kerülő épületek

rilis elején ismét egymásnak adják a kilincset a fővárosból érkező és épületszemlét végző bizottságok. Az oktatók közül néhányan költözködnek. 69 lakásra jelentették be igényüket a tanszemélyzet tagjai, ugyanakkor nyomasztó a lakáshiány! A tábla elnöke pl. hónapok óta hivatalában lakik családjával nélkül. A polgármester a Szegedre érkezett Karl Lajos bölcsészprofesszornak sétakocsizás közben mutatta meg a professzorok, egyéb státusbeliek részére eddig biztosított lakásokat. Az elhelyezés, lakásbiztosítás igen nagy gondja Szegednek, mert egyrészt az igénylések 1—2 szobától 5—6 szobás lakásokig terjednek, másrészt építkezésekkel a kérdést már nem lehet megoldani. "Így csak a hivatalok ideiglenes összezsúfolása és a középületek feloldása segíthet átmenetileg."⁴⁰ Az igénylések megoszlása a következő: 40 professzor és adjunktus, 13 tanársegéd, 11 gyakornok és 32 tisztviselő.

Miután 1921 tavaszán futótűzként terjedt el a híre annak, hogy kedvező döntés született, április elején a Szegedi Napló munkatársa az egyetemmel kapcsolatban kérdéseket intézett Tóth Lajos államtitkárhoz, aki a következőket mondotta: "A kolozsvári egyetem Szegedre helyezése befejezett tény. A minisztertanács ezt már letárgyalta, a kormány Szeged mellett döntött. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumban már el is készült a törvényjavaslat az egyetem ideiglenes elhelyezéséről. A törvényjavaslat a kormányzó úr elé kerül, azután pedig a nemzetgyűlés fogja letárgyalni. Ez hamarosan megtörténik."⁴¹ Április 18-án megérkezett Szegedre a kultuskormányzat leirata, amelyből kitűnik, hogy

a minisztertanács ülésén az egyetemet Szegednek ítélték; a kormány Szeged és Debrecen, a két vetélkedő város közül Szeged számára hozta meg kedvező döntését. A leirat "főlsorakoztatja az okokat is, amelyek a kormányt meggyőzték Szeged kívánságának méltányosságáról. Megemlíti azt is, hogy a város anyagi áldozatkészsége nagy szerepet játszik a kedvező elintézésben."⁴² A döntés általában jó hatást váltott ki a városban, bár sokan tisztában voltak a fékező erőkkel, a gátló tényezőkkel, amennyiben a gyakorlati keresztülvitelnél az illetékeseknek a legnagyobb nehézségekkel kell majd megküzdeniök. Bizonyos, hogy az elhelyezési terveken időközben többször is változtatni kell, hogy az összes igényt ki lehessen elégíteni. A polgármester szerint is az igazi munka most kezdődik. "Valóban a legnagyobb energiával kell hozzáfogni a gyakorlati feladatok megoldásához. Ami az egyetem elhelyezésének nagyvonalú tervvázlatát illeti, már részletes nyilatkozataimból eléggé tájékozott a közönség. A növendékek a DMKE internátusban nyernek ideiglenes elhelyezést, az onnét kiszorultakat pedig a gyertyámosi konviktusban helyeztük el."⁴³ A népies irodalmi társaság egyetemi internátus céljaira megvásárolta a Vásárhelyi sugárút 2. sz. alatti épületet, amelyben egyelőre 20—24 hallgatót tudtak elhelyezni, mert minden egyéb helyiség zsúfolt. A társaság az egész épületet meg akarja szerezni, és a lakók kiköltöztetése után már 100—120 hallgató kaphat benne szállást. 1921 nyarán is még megoldatlan az elhelyezés kérdése, mégis sürgeti Szeged a törvényjavaslatot, mert annak a nemzetgyűlésben történő elfogadása jelent-

heti Szeged számára a szabad kezét, az épületek és lakások szabaddá tételét az egyetem számára. 1921 júniusára ennek is elérkezett az ideje. Miután a nemzetgyűlés közoktatás-ügyi és pénzügyi bizottsága a 275. számú rövid törvényjavaslatot letárgyalta, jelentését a nemzetgyűlés elé terjesztette. A nemzetgyűlés 1921. június 14. és 15-én, majd 17-én tárgyalta a javaslatot. A javaslat "1.§-a szerint az 1872. évi XIX. törvénycikkkel felállított kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem ideiglenesen Szegeden nyer elhelyezést."⁴⁴ A felszólalók közül "Szabó József szerint a két egyetem /kolozsvári és pozsonyi/ fenntartását kulturális érdekek követelik. Hermann Miksa kifejti, hogy meg kell akadályozni a szellemi proletárság kifejlődését. Kovács István szerint ezek az egyetemek világítótornyok lesznek a végeken; örömmel üdvözölte tehát a javaslatot, melyet annál inkább el kell fogadni, mert Szeged az ottani egyetemért minden áldozatra kész; egyúttal azonban a numerus clausus fenntartását követelte. Andaházi Kasnya Béla hevesen felszólalt a zsidók befogadása ellen."⁴⁵ Néhány képviselő javasolta még, hogy a határszéli egyetemeken /Pécs, Szeged/ a szláv és román nyelveket is tanítsák. A javaslatot június 17-én a nemzetgyűlés harmadik olvasásban is elfogadta, s azt kormányzói kihirdetés után "június 27-én a hivatalos lap /Budapesti Közlöny/ mint 1921. évi XXV. törvénycikket közölte."⁴⁶ A kolozsvári egyetem Budapesten július 22-én a beiratásokra vonatkozó hirdetését azzal tette közzé, hogy az 1921—1922. tanévtől kezdve Szegeden folytatja működését. Az első ízben beiratkozóknak augusztus 1-től 31-

ig még a fővárosban kellett jelentkezniük. A beiratkozáshoz mellékelni kellett az anyakönyvi kivonatot, érettségi bizonyítványt, hatósági erkölcsi bizonyítványt, vagyoni bizonyítványt a szülők anyagi helyzetéről és az illetékes iskola igazgatójának véleményét a jelentkező továbbtanulási alkalmasságáról.

A törvényjavaslat elfogadását és törvényerőre emelését Szegeden nagy lelkesedéssel és örömmel fogadták. A sajtó részletesen és jóindulattal írt a készülődésekről, bár a Szegedi Napló 1921. július 29-én úgy találta, hogy "az egyetemmel úgy vagyunk, mint a turista, ki az út elején megbánta már egy-kicsinység az elindulást, csakhogy már nem lehet és nem szabad visszafordulnia."⁴⁷ Ilyen hangok, vélemények ellenére is felfokozott ütemben indult meg a kijelölt épületek szabaddá tétele, intézmények, családok, lakók átköltöztetése és a felszerelés, berendezések nagyobb arányú leszállítása a fővárosból Szegedre. Ezzel egyidőben Szandtner Pál professzor is megkezdte kormánybiztosi működését Szegeden. "Menyhárth Gáspár rektor, Tóth Károly jog- és Riesz Frigyes /1956-ban elhunyt világhírű matematikusunk — D.A./ matematikai kari dékánok, valamint Rigler Gusztáv, Kubinyi Pál, Szabó József, Lőte József, Vidákovich Kamill tanárok kíséretében 1921. szeptember 22-én az egyetem új székhelyére érkezvén, itt a város képviselőin kívül 11 tanár fogadta őket. Másnap a tanács és a tanárok megjelentek Somogyi polgármester előtt, s a rektor megköszönte, hogy a város hajlékot adott egy menekült egyetemnek, amivel különben régi vágya, az egyetem föllállítása teljesült."⁴⁸ Az e-

gyetemi tanács Szegeden első ülését október 7-én tartotta.

Az egyetemet és az 1921—1922. évi — Szegeden első egyetemi — tanévet "október 10-én országos ünnepség közt nyitották meg."⁴⁹ A megnyitás az egyetemnek ma is a Dugonics téren lévő központi épületében /azelőtt kir. tábla/ történt. Schneller prorektor tartott beszámolót a két utolsó "zivataros" tanévről, majd "a távollevő Kolosváry Bálint rektor nevében Menyhárhath Gáspárnak átnyújtotta az új rektori láncot. Az új rektor székfoglaló beszédében az egyetem jövőjét biztosító feladatokról szólt. Szádeczky-Kardoss Lajos a nemzetgyűlés, Somogyi Szilveszter a város, Márki Sándor a Magyar Tudományos Akadémia, Kiss János a Szent István Akadémia, Kenyeres Balázs a budapesti, Tóth Lajos a debreceni, Heim Pál a pozsonyi egyetemek, Kovács Andor a kecskeméti jogakadémia, Kanyó Béla /egyetemünknek 1941. szeptember 13-tól 1964. július 21-én bekövetkezett haláláig orvosprofesszora/ az ifjúság, Jankó Ágost a szomszédos törvényhatóságok, Szalay József, a literátus főkapitány a Dugonics Társaság és Jancsó Benedek a Népies Irodalmi Társaság nevében üdvözölte az egyetemet."⁵⁰ A rektor köszönő szavai után felavatták az első 12 doktorjelöltet. Délután a város díszközgyűlést tartott az egyetem üdvözlésére.

Az egyetemi előadásokat, bár az épületeken még dolgoztak, október 12-én kezdték meg. A klinikák, laboratóriumok, intézetek bebútorozása és felszerelése az előadások tartása mellett rendkívül igénybe vette az oktatók erejét, idejét. Az első hónapokban az ifjúság lakásának, ételmezésének, köny-

vekkel, jegyzetekkel való ellátásának problémája lehangolt-ságot okozott; a tanév második felében azonban a viszonyok már valamit javultak. Az oktatók egy tekintélyes hányada az egész esztendő folyamán ugyancsak nem tudott otthont találni, s a fővárosból járt le előadásainak megtartására. Az ifjúság úgynevezett bajtársi szövetségekben, egyetemi területi egyesületekben szervezkedett; ének-, sőt zenekar is alakult, a sport vonalán azonban, főként kezdetben, a lehetőségek igen csekélyek voltak. A hallgatók létszáma az 1921—1922. tanév első felében 1007, a második félévben 970 volt. Az alig néhány hete működő egyetem első halottja november havában a Demster professzor mellé kinevezett és Budapesten kitüntetéses gyűrűvel felavatott 26 éves tanársegéd, dr. Devich István orvos volt.

A szegedi egyetemmel kapcsolatos törvényjavaslat nemzetgyűlési tárgyalása során — amint ezt már jeleztük — az egyik képviselő a numerus clausus fenntartását követelte. A numerus clausus kérdése az akkori sajtó eléggé gyakori témája. A Szegedi Napló 1922. január 13-i számában olvashatjuk, hogy az egyik szegedi reggeli lap az egyetem orvosi karának hallgatóiról közölt statisztikát, és ezzel kapcsolatban éles támadást intézett az egyetem ellen. A cikk szerint "a szegedi /kolozsvári/ egyetem orvosi fakultásának numerus clausus-értelmezése sürgős orvoslásra szorul. Hogy a szegedi egyetem a jövőben ne legyen a zsidó értelmiség anarchisztikus menedékhelye, fölhívjuk a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy a szegedi egyetem tanári karát a numerus clausus-törvény szigorú megtartására

utasítsa, mert csak így lehet megtalálni a helyes és biztos utat, amely egy szebb és boldogabb Magyarország felé vezet."⁵¹ Az ébredők budapesti hetilapjában közölt és a szegedi lap által átvett statisztikai adatok szerint "az 1921—1922. tanév első felében az orvosi fakultás öt évfolyamán a zsidó hallgatók száma összesen 47 százalék. Ebből 7 százalék esik az első évfolyamra, 31 százalék a második, 73 a harmadik, 75 a negyedik és 73 százalék az ötödik évfolyamra."⁵² A cikk felháborítónak mondja, hogy "a második évfolyamra fölvettekből is 31 százalék a zsidó hallgató, pedig a törvény értelmében már itt is csak 6 százaléknak szabad lenni zsidónak."⁵³ Így burjánzott és terjedt egyre a 20-as években az "ébredők" ideológiájának tengelyében álló antiszemitizmus, amely Magyarország jövőjét, boldogulását úgy kívánta biztosítani, hogy kirekeszti az egyetemekről a zsidóságot. Egyébként Menyhárhath Gáspár, az egyetem rektora a támadásra a következő nyilatkozatot tette a Szegedi Napló munkatársa előtt: "A cikkíró, úgy látszik, sem a szavak jelentőségét nem ismeri, amiket használ, és sem a törvényekkel, sem a tényekkel nincs tisztában. Minket a múlt esztendőben is megvádoltak, valaki a nemzetgyűlésen is felszólt, erre én elvittem a statisztikát a kultuszminisztériumba, Vass miniszter úr azonban meg sem nézte, hanem azt mondta, úgymint jól tudom, hogy az egyetem mindig megtartotta a törvényeket. Ezt mondhatom most én is erre a cikkre. Egyetemünk a törvényeket és szabályokat pontosan megtartja. A törvény megtartása és értelmezése körül az egyetem senkinek a kioktatására nem szorult, és nem fog a jövőben sem

szorulni. Az egyetem azt teszi, amit a törvények számára előírnak."⁵⁴ A rektor által említett törvények azonban a jobbra tolódó és fasizálódó Magyarországon, lényegében a Horthy-fasizmus negyedszázada alatt, az uralkodó osztályok érdekeinek megfelelően folyamatosan kizárták egyetemeiről a munkásosztály, a parasztság és a haladó értelmiség legjobbjainak gyermekeit, akik közül ha néhányat fel is vettek felsőoktatási intézményeinkbe, és tanulmányaikat a legjobb eredménnyel végezték is, egy-két év múlva mégis kénytelenek voltak az intézményből távozni, mert nem voltak közalkalmazottak gyermekei, s így nem kaphattak tandíjkezelményt, a szülők pedig súlyos anyagi helyzetük következtében képtelenek voltak arra, hogy a magas tandíjösszeget megfizessék.

Egyetemünk első évtizedében a vezetés, ami a felszerelést, könyvtári állományt, berendezkedést és ellátottságot illeti, sok gonddal küszködött. Ilyen körülmények között a hallgatóság oktatása, főként a természettudományok kísérleteket kívánó tárgyaiban, rendkívül hiányos és nehézkes volt. Az egyes épületek szabaddá tétele, átadása és átalakítása lassú ütemben haladt. Mindez azonban csak kisebb jelentőségű volt a leglényegesebb eredményhez képest: az előző korszak küzdelmei azzal zárultak, hogy Szeged végre egyetemhez jutott.⁵⁵

Jegyzetek

- 1 DEVICH Andor: A szegedi főiskolai mozgalom. Szegedi Egyetem, 1968. 9., 10. és 11. szám.
- 2 GÁL Ferenc: Főiskolai törekvések Szegeden 1790—1922. Szeged, 1929. 11. old.
- 3 MÁRKI Sándor: A m. kir. Ferenc József Tudományegyetem története 1872—1922. Szeged, 1922. 123. old.
- 4 Uo. 127.
- 5 Uo. 126.
- 6 Uo.
- 7 Uo. 127.
- 8 Uo. 129.
- 9 Uo.
- 10 Uo. 132.
- 11 Délmagyarország, 1920. január 14. 2. old.
- 12 Uo.
- 13 Uo.
- 14 Délmagyarország, 1920. január 16. 1. old.
- 15 Uo.
- 16 Uo.
- 17 MÁRKI: 1. m. 133.
- 18 Délmagyarország, 1920. május 23. 1. old.
- 19 Uo.

- 20 Délmagyarország, 1920. május 30. 3. old.
- 21 MÁRKI: 1. m. 134.
- 22 Uo.
- 23 Uo. 135.
- 24 Uo.
- 25 Uo. 142.
- 26 Szeged, 1920. december 10. 1. old.
- 27 Uo.
- 28 Szegedi Napló, 1920. december 16. 2. old.
- 29 Uo.
- 30 Szeged, 1920. december 10. 1. old.
- 31 Uo. 4. old.
- 32 MÁRKI: 1. m. 144.
- 33 Uo.
- 34 Uo.
- 35 Uo. 145.
- 36 Szegedi Napló, 1920. július 27. 2. old.
- 37 Uo.
- 38 Szegedi Napló, 1921. január 21. 2. old.
- 39 MÁRKI: 1. m. 149.
- 40 Szegedi Napló, 1921. március 20. 4. old.
- 41 Szegedi Napló, 1921. április 2. 1. old.

42 Szegedi Napló, 1921. április 19. 1. old.

43 Uo.

44 MÁRKI: 1. m. 150.

45 Uo. 151.

46 Uo.

47 Uo. 152.

48 Uo. 153.

49 Uo.

50 Uo. 154.

51 Szegedi Napló, 1922. január 13. 4. old.

52 Uo.

53 Uo.

54 Uo.

55 A tanulmány egy nagyobb munkának az előmunkálata során jött létre. Az átfogóbb tanulmány kidolgozásánál már a levéltári anyagot is felhasználom.

Die Hochschulbewegung in Szeged

Die Hochschulbewegung in Szeged, die im Jahre 1921 ihr vor sich gesetztes Ziel erreichte, schaut auf eine Vergangenheit von fast 200 Jahren zurück. In diesem Jahr siedelte die Universität zu Kolozsvár (Klausenburg) - nach einem kurzen Aufenthalt in Budapest - in unsere Stadt über.

Im Dezember 1792 wurde die Philosophische Schule in Szeged eröffnet, ihr folgte im Herbst 1793 die Physische Klasse des Philosophischen Kurses. Die Ausbildungsstätte lebte bis 1859.

Sieben Jahrzehnte hindurch führte man den Kampf um die Errichtung einer Rechtsakademie, aber vergebens. 1876 wurde schon die Organisierung der dritten Universität im Lande zur Tagesordnung gestellt. Man verfasste in Szeged eine Denkschrift, der Monarch empfing eine Delegation und auch der Religions- und Unterrichtsminister Trefort besuchte Szeged in dieser Sache. Zwar nahm die Stadt bedeutende finanzielle Opfer auf sich, gelangte das Vorhaben nicht zur Ausführung. 1893 formulierte die Stadt eine neue Denkschrift, aber sie brachte auch keine Lösung. Im ersten Jahrzehnt unseres Jahrhunderts gingen oft Delegationen hin und her. Die Frage war ständig an der Tagesordnung, auch die Geldsumme der Opferbereitschaft stieg, doch bekam Szeged keine Universität, sie wurde im Jahre 1911 nur in Debrecen und dann in Pozsony (Pressburg) gegründet. Während des ersten Weltkrieges und zur Zeit der Räterepublik kam die Bewegung zum Stillstand.

Die Universität zu Kolozsvár (Klausenburg) siedelte im Jahre 1919 - nach dem verlorenen Krieg - nach Budapest über, und dann von 1921 an fand sie ihr Heim unter dem Namen "Franz-Joseph-Universität" in Szeged.

Die Vorgeschichte der Übersiedlung betrachtet, wurden zuerst die organisatorischen Arbeiten des Aufenthaltes in der Hauptstadt von den Leitern der Universität vollzogen. Sie besorgten Gebäude zum Unterrichtszweck und schätzten die Lehrkräfte, sowie die Studentenzahl ab. Der Universitätssenat ordnete die Eröffnung der Vorlesungen an. Zu gleicher Zeit traten die Vorstände der Stadt Szeged in Aktion, damit die Universität von Budapest so bald wie möglich nach Szeged gelange. Die Stadtbehörde bat die finanzielle Unterstützung zur hiesigen Tätigkeit der Universität zu Kolozsvár (Klausenburg) an: sie versprach ihren Lehrkräften

Wohnung, ihren Studenten Internat und Verpflegung. Ende 1919 waren die Meinungen über die Unterbringung zwischen Budapest und Szeged geteilt. Aber Szeged verzichtete auf seinen Anspruch nicht, die Stadt arbeitete um die Aufstellung der Universität in Szeged immer stärker. Ministerialoberbeamten hielten vor der Entscheidung für notwendig, die Frage an Ort und Stelle zu studieren. So bestimmten sie die Vertreter des Ministeriums, die im Januar 1920 mit den Beauftragten der Stadt in Szeged eine Sitzung abhielten. Vor dieser Sitzung bildete sich in Szeged ein Ausschuss und zur Besichtigung der öffentlichen Institutionen und Gebäude kamen Spezialkommissionen zustande. An diesen nahm auch die Jugend mit je einem Vertreter teil. Auf dieser Sitzung wiederholte ein Fachreferent der Stadt die schon mehrmals geäußerte Opferbereitschaft von Szeged zu Unterbringung der Universität zu Kolozsvár (Klausenburg), dann legte er seinen Antrag eingehend dar.

Die Vertreter des zuständigen Ministeriums erstatteten nach ihrer Rückkehr dem Universitätsrat einen Bericht und es wurde von dem Rat beschlussmässig ausgesprochen, dass die Verlegung nach Szeged und die Eröffnung der Vorlesungen bereits in dem Studienjahr 1920--21 kann vor sich gehen, wenn die Stadt ihren Verpflichtungen nachkommt. Nach der öffentlichen Meinung der Bevölkerung war Szeged auf den Empfang der Universität noch nicht vorbereitet, die Stadt dagegen zeigte mit ihren Vorbereitungen und Massnahmen ein anderes Bild. Der Bürgermeister hatte seit Frühjahr 1920 die Zuversicht, dass mit der Verlegung der Universität nach Szeged die Stadt endgültig Universität bekommen wird. Der Kulturrat von Szeged hielt die Gründung einer Universität in der Stadt für ein wichtiges ungarisches Interesse.

Auch andere Städte hatten Anspruch auf eine Universität, so Székesfehérvár (Stuhlweissenburg), Szombathely (Steinamanger) und Pécs (Fünfkirchen). Als sich deren Nachricht auch in Szeged verbreitete, verloren mehrere ihre Hoffnung, aber sie wurden wieder optimistisch, als Ausschüsse im Jahre 1920 auch zweimal Beratung hielten und die Kommissionsmitglieder durch die von der Stadt angebotenen Gebäude zweimal Runde machten. Nach den Visitationen und Besichtigungen stellte der Ausschuss fest, dass drei Fakultäten: die Rechts- und staatswissenschaftliche, die Philosophische, sowie die Mathematisch-naturwissenschaftliche Fakultäten unterbringbar seien. Die Unterbringung der Medizini-

schen Fakultät konnte noch nicht in Frage kommen. In Universitätskreisen hielten es aber für notwendig, dass alle vier Fakultäten zusammenbleiben.

Trotz der Massnahmen von Szeged bedeutete für die Stadt auch im Jahre 1920 das Problem der Unterbringung die grosse Sorge. Die Stadt war überfüllt: geflüchtete Institutionen, Schulen, Amter und Leute fanden hier kaum Platz. Es wurde oft versucht, mit Umgruppierung der Gebäude und mit verschiedenen Anordnungen das Problem zu lösen. Vorläufig sah es so aus, dass die ehemalige Universität zu Kolozsvár (Klausenburg) das Studienjahr 1920--21 in Szeged nicht eröffnen kann, weil die objektiven Voraussetzungen dazu noch nicht gesichert sind. Gegen Ende des Jahres betrieb schon das zuständige Ministerium die Sache, dass die Universität in Szeged Platz finde. Der Wunsch, nachdem der Unterricht im Herbst 1921 in Szeged beginnen sollte, trat nämlich immer mehr in den Vordergrund. Mit der Frage beschäftigte sich auch eine neuere Ratssitzung der Universität, hier wurde die Möglichkeit aufgeworfen, dass die Universität zu Kolozsvár (Klausenburg) im Jahre 1921--22 in Szeged eröffne, eventuell unter Mitwirkung der Dozenten von der Universität zu Pozsony (Pressburg). Um die nötige Vorbereitung des Empfanges und der Unterbringung der Universität vollzubringen, wurde Professor Szandtner auf derselben Ratssitzung für Regierungskommissar vorgeschlagen, der diesen Auftrag annahm.

In Regierungskreisen wurde übrigens die Verlegung der Universität nach Szeged noch nicht für dringend gehalten, andererseits gestaltete sich die Lage auch in Szeged nicht den Erwartungen, nicht allen notwendigen Bedingungen entsprechend. Die hiesige Presse schrieb über die Verzögerung bitter, sie drang bei der Stadt auf grössere Aktivität. Dann traf ein neuer Ausschuss ein, der die Stadt belief und die erwählten Bauten und Räume einschätzte. Endlich kam er zu dem Ergebnis, ein Jahr wäre noch zur Ordnungsarbeit bis zur Übersiedlung mindestens nötig. - Inzwischen trat die Stadt Debrecen auf und trug an, sie könnte die Universität zu Kolozsvár (Klausenburg) samt ihrer Medizinischen Fakultät unterbringen. Darauf äusserte sich ein ehemaliger Professor von Kolozsvár, dass der Verschmelzungsversuch kein Sinn hätte.

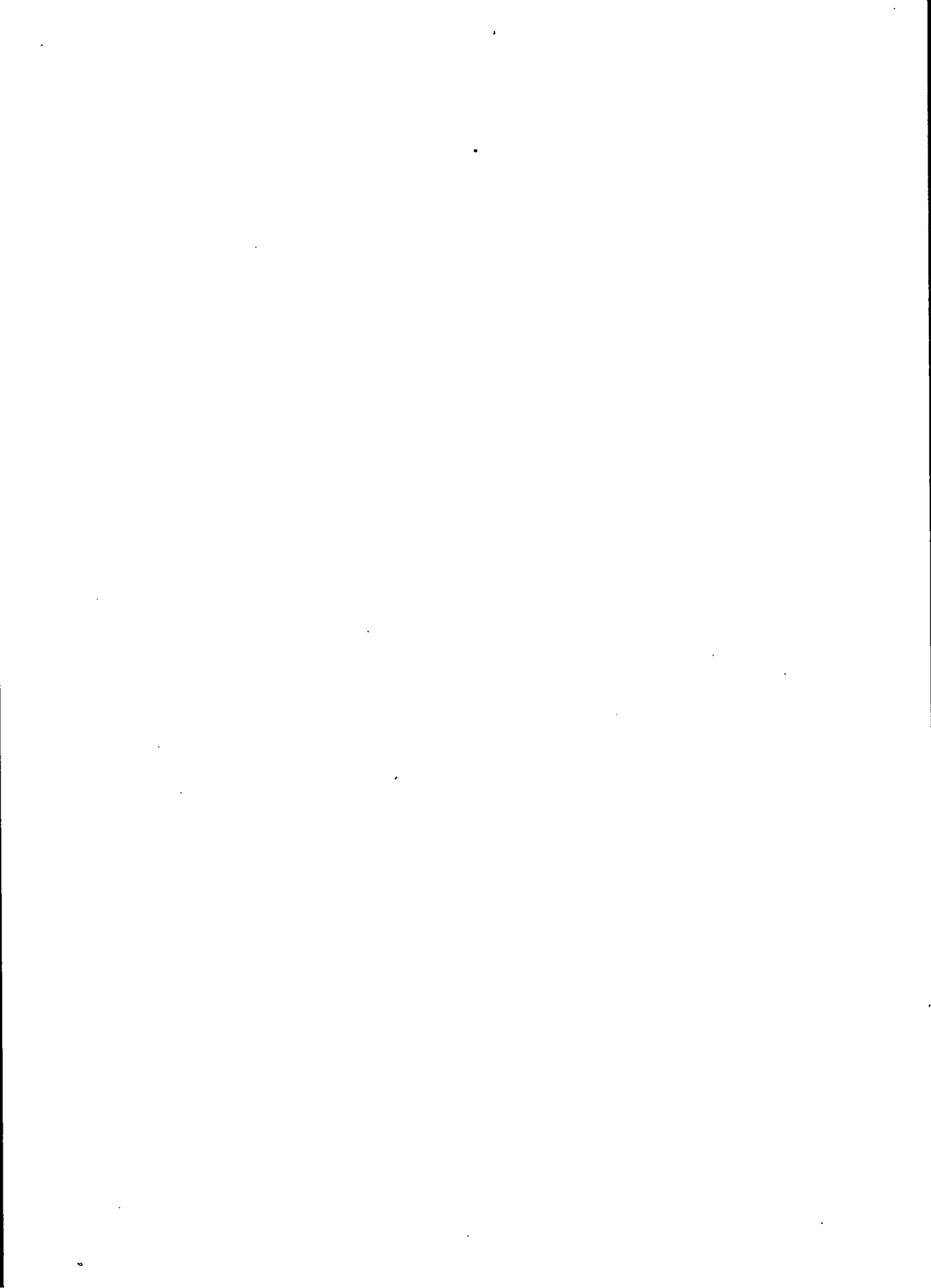
Auch die hauptstädtische Presse beschäftigte sich mit der Angelegenheit der Universitäten zu Kolozsvár (Klausenburg) und Pozsony (Pressburg).

Im Frühling 1921 verbreitete sich die Nachricht, dass in der Sache der Universität eine günstige Entscheidung getroffen wurde. Gleich danach liefen die ersten drei Eisenbahnwagen mit Ausstattungen und Geräte ein und auch einige von den Dozenten sind herabgezogen. In dem Ministerium für Religions- und Unterrichtswesen wurde der Gesetzentwurf wirklich fertiggestellt und in der Volksversammlung bald vorgelegt. Am 18. April 1921 ist der Erlass des Ministerrates nach Szeged herabgelangt, wonach die Universität der Stadt Szeged zuerkannt wurde. Der Bürgermeister von Szeged machte danach den Plan der Unterbringung bekannt. Nach der Annahme des Gesetzentwurfes erschien er als der Gesetzartikel Nr. XXV in dem offiziellen Presseorgan. Die Universität zu Kolozsvár (Klausenburg) gab die Verlautbarung in bezug auf die Inskription in Budapest mit der Bemerkung, dass sie ihre Tätigkeit von dem Studienjahr 1921--22 an in Szeged fortsetzt.

Die Übersiedlung ging in beschleunigtem Tempo vor sich. Am 22. September 1921 kamen der Rektor, die Dekane und mehrere Professoren in Szeged an. Am 23. September erschienen der Universitätsrat und die Lehrkräfte vor dem Bürgermeister, und der Rektor bedankte sich bei ihm dafür, dass die Stadt einer entflohenen Universität Obdach gewährte. Der Universitätsrat hielt am 7. Oktober seine erste Sitzung. Die Universität und das Studienjahr 1921--22 - in Szeged das erste Studienjahr - wurde am 10. Oktober eröffnet. Da fand die Promotionsfeier der ersten 12 Doktoranden statt. Die Stadt hielt am Nachmittag eine festliche Generalversammlung zur Begrüssung der Universität. - Mit den Vorlesungen begann man am 12. Oktober, obwohl die Arbeit an den Gebäuden noch nicht vollendet war. Die Anzahl der Studenten betrug im ersten Semester 1007, im zweiten Semester 970 Personen.

Fk: Dr. Karácsonyi Béla könyvtárigazgató
Készült a JATE Sokszorosító Üzemében, Szeged
Engedélyszám: 273/81. Méret: 1/5
Példányszám: 300 Fv: Lengyel Gábor

DISSERTATIONES

EX BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

1. LENGYEL András: A szegedi Egyetemi Könyvtár Móra-kéziratai. (Katalógus és szövegközlés.) (Móra-Handschriften in der Zentralbibliothek der Attila-József-Universität zu Szeged. (Verzeichnis und Textmitteilungen.) Szeged, 1976. (Zusammenfassung.)
2. MADER Béla: A Tudományos Gyűjtemény története Fejér György (1817—1818) és Thaisz András (1819—1827) szerkesztősége idején. (The history of a Hungarian scientific journal — „Tudományos Gyűjtemény” — during the period of its two editors (1817—1827). Szeged, 1976. (Summary.)
3. HENCZ Aurél: Felsőfokú közigazgatási szakemberképzés Magyarországon, 1848—1948. (Education of higher-degree administrative experts in Hungary, 1848—1948. Bildung der Fachleute in Ungarn für die höhere Verwaltung, 1848—1948.) Szeged, 1981. (Summary. Zusammenfassung.)
4. HORVÁTH Rudolf: A magyarországi kóbor cigányok eredete, életmódja, szokásai. Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta: BEREZCZ Árpád. (Die Herkunft, die Lebensweise, die Gewohnheiten der ungarländischen, herumwandernder Zigeuner. Redigiert und eingeführt von Árpád BEREZCZ.) Szeged, 1979.
5. KLUKOVITSNÉ PARÓCZY Katalin: A Szegedi Napló Móra Ferenc főszerkesztősége idején (1913—1919). (A Szeged daily „Szegedi Napló” under Ferenc Móra's editorship.) Szeged, 1981. (Summary.)